Raqamli texnologiyalar davrida farzand tarbiyasida ota-ona nazorati va mas’uliyati

Yo'ldosheva Gulmira Baxtiyorovna

Yuqori Chirchiq tuman texnikum Tarbiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar davrida farzand tarbiyasida ota-ona nazorati va mas’uliyatining o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Zamonaviy axborot texnologiyalari, internet va mobil qurilmalar bolalarning kundalik hayotiga chuqur kirib kelganligi sababli, ularning tarbiyasida yangi yondashuvlar talab etilmoqda. Maqolada ota-onaning raqamli muhitda farzand xavfsizligini ta’minlash, internetdan to‘g‘ri foydalanish madaniyatini shakllantirish hamda nazorat va ishonch muvozanatini saqlashdagi vazifalari tahlil qilingan. Raqamli texnologiyalarning bolalar psixologiyasiga ta’siri va tarbiyaviy jarayonda ota-onaning mas’uliyati ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so’zlar: Raqamli texnologiyalar, farzand tarbiyasi, ota-ona mas’uliyati, internet xavfsizligi, raqamli muhit, nazorat, tarbiya jarayoni, ijtimoiy tarmoqlar, bolalar psixologiyasi, axborot madaniyati, onlayn xavfsizlik, texnologik rivojlanish, oilaviy tarbiya, internetdan foydalanish, raqamli savodxonlik, pedagogik yondashuv

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanib borayotgan davrda axborot oqimi inson hayotining barcha jabhalariga, xususan, farzand tarbiyasi jarayoniga ham chuqur kirib bormoqda. Internet, mobil qurilmalar, ijtimoiy tarmoqlar va turli raqamli platformalar bolalar va o‘smirlarning bilim olish, muloqot qilish hamda bo‘sh vaqtini o‘tkazish shakllarini tubdan o‘zgartirmoqda. Bunday sharoitda farzand tarbiyasida ota-onaning nazorati va mas’uliyati yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki raqamli muhit bir tomondan bilim va rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirsa, ikkinchi tomondan esa noto‘g‘ri axborot, zararli kontent va internetga qaramlik kabi salbiy ta’sirlarni ham yuzaga keltiradi. Shu sababli ota-onalar farzandlarini nafaqat an’anaviy tarbiya usullari bilan, balki raqamli savodxonlik asosida ham to‘g‘ri yo‘naltirishlari zarur bo‘ladi.

Asosiy qism

Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib borgan bo‘lib, bu holat farzand tarbiyasi jarayoniga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Internet, smartfonlar, planshetlar va ijtimoiy tarmoqlar bolalarning kundalik hayotida muhim o‘rin egallab, ularning fikrlash tarzi, qiziqishlari va xulq-atvoriga bevosita ta’sir qilmoqda. An’anaviy tarbiya muhitidan farqli o‘laroq, raqamli muhitda axborot juda tez tarqaladi va bolalar uchun turli xil ijobiy hamda salbiy ta’sir manbalarini yaratadi. Bu esa ota-onalardan yangi sharoitga moslashishni, zamonaviy tarbiya usullarini egallashni va raqamli texnologiyalarni tushunishni talab etadi. Shu

bilan birga, raqamli muhit bolalarga bilim olish, ijodiy rivojlanish va dunyoqarashini kengaytirish imkoniyatlarini ham yaratadi. Biroq bu imkoniyatlardan to‘g‘ri foydalanish faqatgina ota-ona nazorati va to‘g‘ri yo‘naltirish orqali samarali bo‘lishi mumkin. Raqamli texnologiyalar sharoitida ota-ona nazorati farzand tarbiyasining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Chunki bolalar internetdan foydalanish jarayonida turli axborot oqimlari bilan to‘qnash keladi va ularning barchasi ham tarbiyaviy jihatdan to‘g‘ri bo‘lavermaydi. Shu sababli ota-onalar farzandlarining onlayn faoliyatini kuzatib borishi va ularga yo‘naltiruvchi rol o‘ynashi zarur.

Ota-ona nazorati faqat taqiqlash yoki cheklashdan iborat emas, balki tushuntirish, muloqot qilish va to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatishni ham o‘z ichiga oladi. Masalan, bolaga internetdan xavfsiz foydalanish qoidalarini o‘rgatish, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish zarurligini tushuntirish muhimdir. Raqamli texnologiyalar davrida ota-onaning mas’uliyati faqatgina nazorat bilan cheklanib qolmaydi, balki farzandga to‘g‘ri tarbiyaviy yo‘nalish berish, uning shaxs sifatida shakllanishiga yordam berishni ham o‘z ichiga oladi. Ota-onalar bolalarda raqamli savodxonlikni rivojlantirish orqali ularni internet muhitida to‘g‘ri qaror qabul qilishga o‘rgatishi lozim.

Tarbiyaviy yondashuvlarda ota-ona va farzand o‘rtasidagi ochiq muloqot muhim o‘rin tutadi. Bolaga faqat taqiqlar qo‘yish emas, balki nima uchun ma’lum cheklovlar mavjudligini tushuntirish uning ongli qaror qabul qilishiga yordam beradi. Bu esa ishonch muhitini shakllantiradi va tarbiya jarayonini yanada samarali qiladi. Shuningdek, ota-onalar o‘zlari ham farzandlariga namuna bo‘lishi kerak. Agar ota-ona o‘zi ham raqamli qurilmalardan me’yorida va maqsadli foydalansa, bola ham shunga mos tarzda harakat qiladi. Demak, tarbiya jarayonida shaxsiy namuna juda muhim ahamiyatga ega. Raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi bolalar psixologiyasiga ham ijobiy, ham salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Ijobiy jihatdan qaraganda, internet va raqamli platformalar bolalarga yangi bilimlarni tezkor olish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish va turli ta’limiy resurslardan foydalanish imkonini beradi. Biroq nazoratsiz va me’yordan ortiq foydalanish bir qator psixologik muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Eng ko‘p uchraydigan muammolardan biri — internetga qaramlikdir. Bola uzoq vaqt smartfon yoki kompyuter oldida o‘tirishi natijasida real hayotdagi muloqotdan uzoqlashadi, ijtimoiy faolligi kamayadi va emotsional beqarorlik paydo bo‘lishi mumkin. Bu holat uning o‘qishdagi muvaffaqiyatiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Ijtimoiy tarmoqlarda uchraydigan salbiy kontent, noto‘g‘ri axborotlar va zo‘ravonlikka oid materiallar bolalar ongiga zarar yetkazishi mumkin. Bu esa qo‘rquv, ishonchsizlik, agressiya yoki o‘ziga past baho berish kabi psixologik holatlarni keltirib chiqaradi. Ayniqsa, kichik yoshdagi bolalar bunday axborotni to‘g‘ri tahlil qila olmagani uchun ular ta’sirga tez beriladi.

Bundan tashqari, raqamli muhitda “virtual hayot”ga haddan tashqari berilish real hayot bilan bog‘liqlikni susaytiradi. Bola o‘zini internetdagi obrazlar bilan solishtirib, o‘zidan norozilik hissini boshdan kechirishi mumkin. Bu holat o‘z-o‘zini baholashning pasayishiga olib keladi. Shu sababli ota-onalar bolalarning psixologik holatini doimiy kuzatib borishi, ularning kayfiyati va xulqidagi o‘zgarishlarga e’tibor berishi zarur. Raqamli texnologiyalardan foydalanish madaniyatini shakllantirish orqali ushbu xavflarning oldini olish mumkin.

Raqamli texnologiyalar sharoitida farzand tarbiyasining samarali bo‘lishi uchun ota-onalar nafaqat nazoratni amalga oshirishi, balki bolalarda raqamli savodxonlikni shakllantirishga ham alohida e’tibor qaratishi zarur. Raqamli savodxonlik bolaga internetdan ongli, xavfsiz va maqsadli

foydalanishni o‘rgatadi. Bu esa uning axborotni tahlil qilish, foydali va zararli ma’lumotlarni ajratish ko‘nikmasini rivojlantiradi. Samarali tarbiya strategiyalaridan biri bu — oilada aniq qoidalar tizimini yaratishdir. Masalan, ekran vaqti, darsdan keyin internetdan foydalanish tartibi hamda xavfsiz saytlar ro‘yxatini belgilash bolalarda intizomni shakllantiradi. Shu bilan birga, ota-ona va farzand o‘rtasida ishonchga asoslangan munosabat bo‘lishi muhimdir. Shuningdek, ota-onalar farzandlari bilan birgalikda raqamli faoliyat olib borishi ham ijobiy natija beradi. Masalan, birgalikda ta’limiy videolar ko‘rish, foydali dasturlarni o‘rganish yoki internetdagi ma’lumotlarni muhokama qilish bolada tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar davri farzand tarbiyasiga yangi imkoniyatlar bilan birga bir qator murakkab vazifalarni ham yuklamoqda. Internet va zamonaviy qurilmalar bolalarning bilim olish jarayonini yengillashtirsa-da, ularning to‘g‘ri va me’yorida foydalanilmasligi turli salbiy oqibatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois, ota-onaning nazorati va mas’uliyati tarbiya jarayonida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lib bormoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ota-onalar faqat cheklov qo‘yuvchi emas, balki yo‘naltiruvchi, tushuntiruvchi va namuna bo‘luvchi shaxs sifatida harakat qilishi lozim. Farzandlarda raqamli savodxonlikni shakllantirish, internetdan xavfsiz va maqsadli foydalanishni o‘rgatish bugungi kunda dolzarb vazifalardan biridir. Shuningdek, oilada ishonchga asoslangan muhitni yaratish, ochiq muloqotni yo‘lga qo‘yish va bolalarning psixologik holatini doimiy kuzatib borish tarbiya samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, ota-onalarning o‘zlari ham zamonaviy raqamli muhit talablariga mos bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. I.A. Karimov – Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. A.A. Abduqodirov – Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. 150-b
3. N.S. Saidahmedov – Pedagogik mahorat va zamonaviy texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. 150-b
4. R.A. Mavlonova – Pedagogika. – Toshkent: TDPU, 2020. 230-b
5. John Dewey – Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
6. Lev Vygotsky – Mind in Society. – Harvard University Press, 1978.
7. Jean Piaget – The Psychology of Intelligence. – Routledge, 1950.250-b